

Nauji elektroniniai ištekliai besimokantiems lietuvių kalbos

Erika RIMKUTĖ

Vykdamas projektą „Užsienio baltistikos centrų ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimo skatinimas“ (Nr. 09.3.1-ESFA-V-709-01-0002), sudarytos kelios besimokantiems lietuvių kalbos skirtos mokomosios priemonės. Jos jau prieinamos (arba iki 2022 m. pabaigos bus prieinamos) portale <https://kalbu.vdu.lt/> (žr. 1 paveikslą). Tai „Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas“ (toliau vadinamas mokomuoju tekstynu), „Besimokančiųjų lietuvių kalbos tekstynas“ (toliau - besimokančiųjų tekstynas), „Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas“ (toliau - leksikonas), automatinio kirčiavimo programa „Kirčiuoklis“ (toliau - „Kirčiuoklis“), morfologiškai anotuotas lietuvių kalbos tekstynas MATAS, tarties priemonė.

Šiame straipsnyje išsamiai aptartas jau viešai prieinamas mokomasis tekstynas ir „Kirčiuoklis“, iki 2021 metų pabaigos atversimas leksikonas bei besimokančiųjų tekstynas, o apie kitas priemones pateikiama trumpesnė informacija.^[1]

„Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas“

Šis tekstynas (jo rengimui vadovavo doc. dr. Erika Rimkutė) yra nedidelis vienakalbis specialusis tekstynas, skirtas lietuvių kalbos besimokantiems kitakalbiams, jų mokytojams bei dėstytojams. Tokio ištekliaus atsiradimą paskatino tai, kad bendrojo pobūdžio tekstynuose, pvz., „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne“ (žr. <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>), pateikiami duomenys ir jų dydis besimokantiems lietuvių kalbos kaip užsienio yra dar per sudėtinga mokymosi medžiaga.

Būtina pabrėžti, kad mokomasis tekstynas skiriasi nuo besimokančiųjų tekstyno (angl. *learner corpora*; daugiau informacijos 2-ame poskyryje), kuriame kaupiami kitakalbių pasakyti arba parašyti tekstai, reprezentuojantys skirtingus kalbos mokėjimo lygius (A1, A2, B1, B2 (ir aukštesnį)), o mokomąjį tekstyną sudaro tekstai iš vadovėlių, skirtų mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios, ir autentiškos lietuvių kalbos vartosenos tekstai, parinkti taip, kad būtų suprantami ir aktualūs skirtingų lygių besimokantiejiems.

Visi mokomojo tekstyno tekstai pagal „*Bendruosius Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenis*“ (žr. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>) suklasifikuoti į A1, A2, B1 ir B2 lygius. Iš vadovėlių paimtų tekstų kalbos lygis buvo aiškus, o kiti tekstai suklasifikuoti automatiškai (išsamiau žr. Grigonytė et al. 2018).

Tekstyną sudaro skirtingų kalbos atmainų (rašytiniai ir transkribuoti sakiniai) tekstai: 111 000 žodžių A1–A2 lygio tekstų (96 000 rašytinės kalbos ir 15 000 sakytinės kalbos); 558 000 žodžių B1–B2 lygio tekstų (523 000 rašytinės kalbos ir 35 000 sakytinės kalbos); iš viso 669 000 žodžių.

Sakytinės kalbos patekstinį sudaro įvairiose vietose įrašyti natūralūs pokalbiai, apimantys skirtingas kalbėjimo situacijas ir įvairius socialinius pašnekovų vaidmenis. Sukaupiti sakytinės kalbos duomenys apima tiesioginius aptarnavimo srities pokalbius arba pokalbius telefonu, vykstančius maitinimo įstaigose, prekybos vietose, paslaugas teikiančiose įstaigose, taip pat pokalbius, vykstančius namų arba darbo aplinkoje.

Rašytinės kalbos patekstinį sudaro dvejopi tekstai: 1) tekstai, rinkti iš lietuvių kalbos besimokantiems kitakalbiams skirtų vadovėlių (toliau vadinami vadovėliniais tekstais; jie sudaro apie 17 proc. viso rašytinės kalbos patekstinio), ir 2) tekstai, rinkti iš populiariųjų ir grožinių knygų, naujienų portalų, viešųjų užrašų, instrukcijų, skelbimų, dokumentų ir kt. (toliau vadinami nevadovėliniais tekstais; jie sudaro apie 83 proc. rašytinės kalbos patekstinio).

Vadovėliniai ir nevadovėliniai rašytiniai tekstai suklasifikuoti į 29 žanrus (dialogus, pasakojimus, informacinius tekstus ir kt.) ir jie atitinka keturias grupes pagal komunikacinius tikslus (informacinius, pažintinius, apeliacinius ir meninius; daugiau informacijos apie tekstyną pateikta Kovalevskaitė et al. 2020b; Boizou et

al. 2020).

Tekstyne galima dvejopa paieška: paprastoji ir išplėstinė. Paprastojoje paieškoje galima rinktis tekstyno dalį pagal kalbos atmainą ir atlikti paiešką tik sakininės, tik rašytinės kalbos tekstyno dalyje arba abiejose dalyse. Pasirinkus paprastąją paiešką, galima greitai surasti norimą žodį, žodžio dalį, taip pat galima ieškoti pagal lemą (tai antraštinė / žodyninė forma).

Išplėstinėje paieškoje (žr. 2-3 paveikslus) galima naudoti visas paprastojoje paieškoje esančias galimybes ir rasti papildomų. Galima ieškoti visame tekstyne arba rinktis tekstyno dalį pagal kalbos lygius arba kalbos atmainą. Pasirinkus rašytinę kalbą, toliau galima rinktis rašytinės kalbos tekstų tipą (vadovėliniai ar nevadovėliniai tekstai) ar (ir) žanrą.

The screenshot displays the 'Mokomasis tekstynas' search interface. At the top, there are navigation links: 'APIE PROJEKTĄ', 'MOKYMOSI PRIEMONĖS', and 'PROJEKTO AUTORAI'. The main search area is titled 'MOKOMASIS TEKSTYNAS' and includes tabs for 'Paprastoji paieška', 'Išplėstinė paieška', 'Apie paiešką', and 'Apie tekstyną'. The search filters are organized into two columns:

- Tekstynas:** A dropdown menu set to 'visas tekstynas'.
- Kalbos atmaina:** A dropdown menu set to 'visi tekstai'.
- 1 žodis:** A text input field containing 'lietuvių' and a radio button selected for 'žodis' (with 'lema' as an alternative).
- 2 žodis:** A text input field containing 'kalba' and a radio button selected for 'lema' (with 'žodis' as an alternative).
- Gramatinė informacija:** Two columns of dropdown menus for 'Kalbos dalis', 'Veiksm. formos', 'Giminė', and 'Skaičius', all currently set to a dash (-).

The footer of the page reads 'nuli | Mokomasis tekstynas'.

2 pav. Išplėstinės paieškos langas (ieškoma žodžio formos lietuvių ir lemos kalba)

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokomasis-tekstynas/>. The page header includes the 'Kalbu' logo and the 'VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS' logo. Navigation links include 'APIE PROJEKTĄ', 'MOKYMOSI PRIEMONĖS', and 'PROJEKTO AUTORIAI'. The main content area is titled 'MOKOMASIS TEKSTYNAS' and displays a list of 18 items. Each item consists of a checkbox, a small icon, a text snippet, and a search result. The search results for 'kalba' include: 'kalbos kursai', 'kalba?', 'kalbos', 'kalbos kursas', 'kalbą', 'kalba', 'kalbos kursas', 'ir latvių kalbos', 'kalba išliko', 'kalba dėstoma', 'kalba, kaip gimtoji', 'kalbos jis dar moko', 'kalbą ir literatūrą', 'kalbą ir nerimauja', 'kalboje atsiradę', 'kalboje jau fiksuoti', 'kalbos naujadarus', and 'kalba bus gyva'.

3 pav. Žodžio formos lietuvių ir lemos kalba paieškos rezultatų fragmentas

Kadangi šis *tekstynas* yra morfologiškai anotuotas, išplėstinėje paieškoje yra galimybė atlikti paiešką pagal gramatinius požymius (kalbos dalį, linksnį, skaičių, veiksmažodžio formą ir pan.). Galima ieškoti vieno arba dviejų žodžių formų ar jų lemų (galima ieškoti vieno žodžio formos, o kito lemos); galima neįrašyti konkrečių žodžių, o rinktis gramatines kategorijas (vieno arba dviejų ieškomų vienetų); galima įrašyti konkretų žodį ir pasirinkti kalbos dalį ir pan. (žr. 4 paveikslą).

The screenshot shows the same website with search results for 'skubaus'. The page header and navigation are identical to the previous screenshot. The main content area is titled 'MOKOMASIS TEKSTYNAS' and displays a list of 20 items. Each item consists of a checkbox, a small icon, a text snippet, and a search result. The search results for 'skubaus' include: 'pavedimo', 'laikas', 'formatas', 'asmenims', 'siuntinukas', 'asmens', 'tapeta', 'gyvenimas', 'daug vietos', 'pica', 'tapetai', 'internetas', 'naktis', 'egzaminą', 'gabalai', 'iš vienos kišenės', and 'muzikini'.

4 pav. Bet kokio būdvardžio ir daiktavardžio (t. y. gramatinių pažymų) paieškos sakinės kalbos patekstynyje rezultatų fragmentas

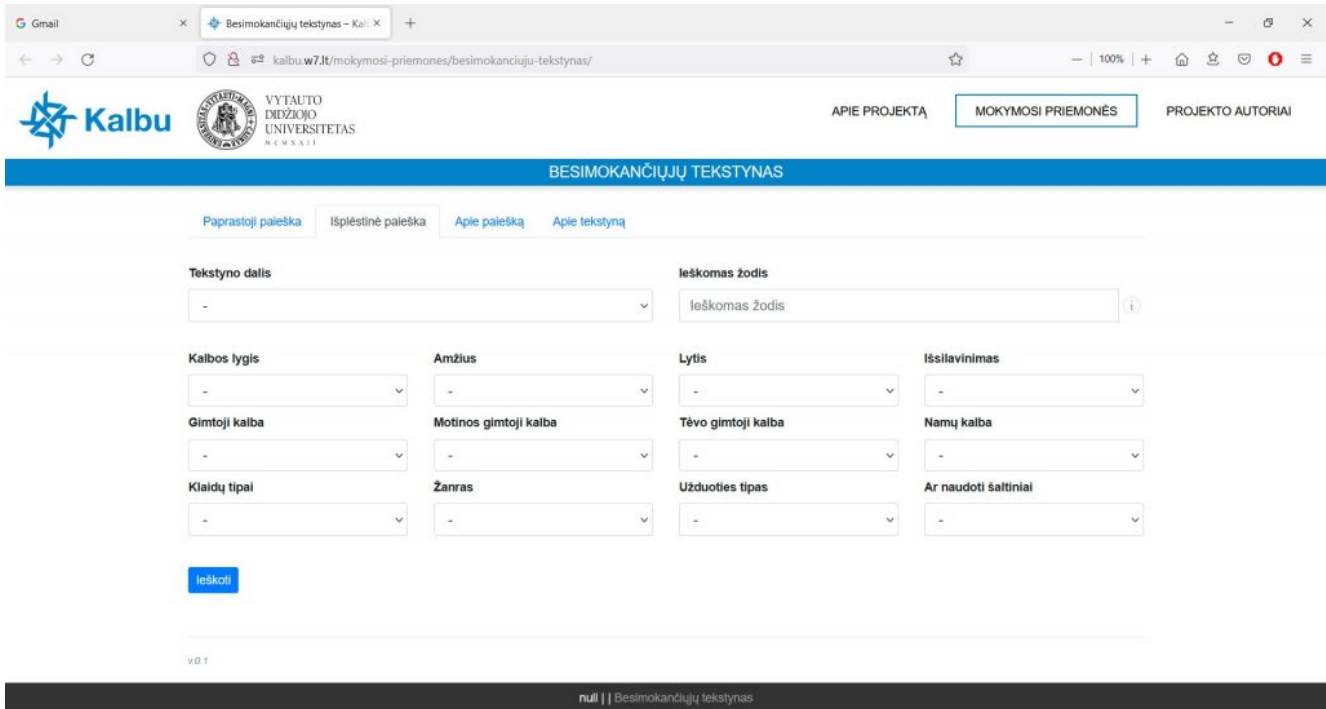
Suformulavus ieškomo žodžio ar lemos užklausą, paieškos rezultatas pateikiamas konkordanso forma, t. y. žodį ar jo formas matysite minimaliame vienos eilutės kontekste (bet jas galima išplėsti paspaudus ant ieškomo vieneto); ieškomas vienetas pažymėtas raudonai (jei ieškoma dviejų vienetų, antrasis pažymėtas mėlynai). Konkordanse pateikiami ne ištisi tekstyną sudarantys tekstai, o tik jų ištraukos. Prie kiekvienos konkordanso eilutės pateikiami metaduomenys: dalyviai, situacija (sakytinei kalbai); teksto tipas, žanras (rašytinei kalbai); kalbos lygis, kalbos atmaina nurodoma tiek sakytinei, tiek rašytinei kalbai. Daugiau informacijos, kaip atlikti paiešką, rasite <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokomasis-tekstynas/#>.

Šis tekstynas gali būti naudojamas mokant lietuvių kalbos lituanistiniuose centruose užsienyje ir Lietuvoje, mokant kitakalbius vaikus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ir pan.; kaip išteklius įvairioms leksikai ir gramatikai perprasti skirtoms užduotims, mokymui(si) aktualiems duomenynams rengti. Šio tekstyno pagrindu jau sudarytas leksikonas (išsamiau žr. 3-ią poskyrį). Dėl kompaktiškos sudėties mokomasis tekstynas galėtų būtų pravartus ir filologams, lietuvių kalbos specialistams tam tikro kalbos reiškinių žvalgomiesiems tyrimams atlikti.

„Besimokančiųjų lietuvių kalbos tekstynas“

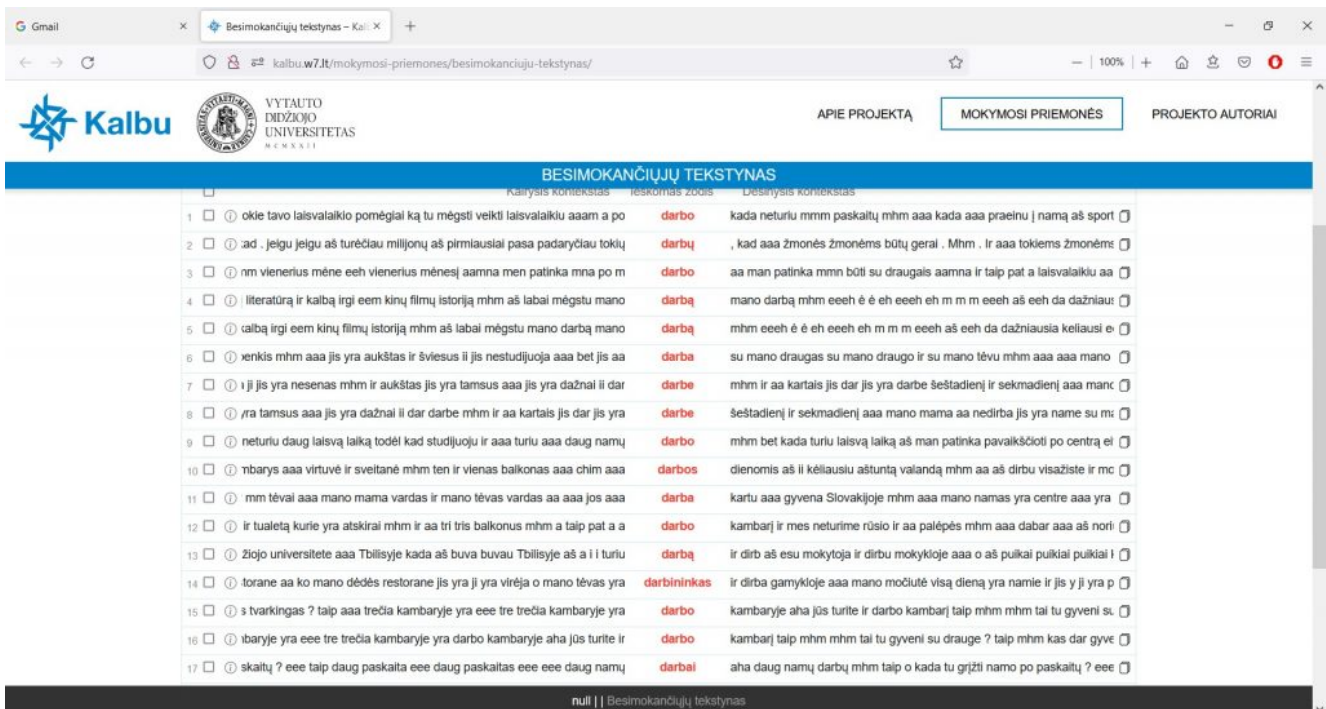
Besimokančiųjų tekstyne (šios priemonės vadovė prof. dr. Jūratė Ruzaitė) kaupiama skirtingų lygių besimokančiųjų medžiaga (sakytiniai ir rašytiniai tekstai), žymimos besimokančiųjų padarytos gramatikos, rašybos, leksikos ir tarties klaidos. Numatomas tekstyno dydis – apie 300 tūkst. žodžių, jis iki šių metų pabaigos bus prieinamas portale.

Šiame tekstyne galima labai išsami paieška (žr. 5 paveikslą): ieškant žodžio ar žodžio dalies, galima rinktis tekstyno dalį (visas tekstynas, sakiniai arba rašytiniai tekstai); kalbos lygį, amžių, lytį, išsilavinimą, gimtąją kalbą (taip pat tėvo ir motinos gimtąją kalbą), namų kalbą; galima ieškoti pagal klaidų tipą (ortografinės, gramatikos, leksikos, tarimo klaidos), žanrą (pvz., aprašomasis tekstas, laiškas, interviu, dialogas ir kt.), užduoties tipą (namų darbas, egzaminas, testas, kūrybinis rašymas ir kt.), pagal šaltinių panaudojimą.

5 pav. šplėstinės paieškos besimokančiųjų tekстыne langas

Panašiai kaip mokomajame tekстыne, čia irgi galima išsiskleisti paieškos rezultatus ir gauti daug išsamesnį kontekstą, matyti metaduomenis (teksto pavadinimą, žanrą, kalbos vartotojo demografinę informaciją, pvz., amžių, lytį, gimtąją kalbą ir pan.), matomas panašus paieškos rezultatų vaizdas.

6 pav. Žodžio dalies darb paieškos rezultatų fragmentas.

Besimokantiems svietimosios kalbos svarbu ne tik žinoti, kaip kalba gimtakalbiai, bet ir

kokias kategorijas sunkiau ar lengviau įsisavina kitakalbiai. Todėl besimokančiųjų tekstynas svarbus ir kalbos mokytojams, nes leidžia kalbos mokymą grįsti duomenimis, pvz., užsiėmimų metu tipinę kitakalbių vartoseną galima aptarti su studentais, naudoti kaip medžiagą įvairaus pobūdžio užduotims rengti, baziniams žodžių sąrašams sudaryti (išsamiau žr. Ruzaitė et al. 2020).

Morfologiškai anotuotas tekstynas MATAS

Šiame tekstyne (priemonės vadovas doc. dr. Andrius Utkas), kaip ir kituose, galima rasti žodį, lemą. Jame galima atlikti paiešką pagal gramatines kategorijas (pvz., giminę, linksnį, laiką, asmenį ir pan.), įvairių kategorijų kombinacijas (pvz., konkretus būdvardis, per du žodžius nutolęs nuo daiktavardžio, ir pan.). Nuo anksčiau aptarto mokomojo tekstyno skiriasi dydžiu, kitokia paieškos sistema. Taip pat paminėtina, kad šio tekstyno tekstai nėra specialiai pritaikyti besimokantiesiems lietuvių kalbos, taigi šį tekstyną rekomenduojame naudoti gerai lietuvių kalbą mokantiems žmonėms.

Tekstyną sudaro 1,6 mln. žodžių iš keturių funkcinių stilių (periodikos, mokslinio, administracinio, grožinio) tekstų. Paiešką galima atlikti iš karto visose tekstyno dalyse arba pasirinkti vieną ar daugiau tekstyno dalių. Daugiau informacijos apie patį tekstyną ir paiešką rasite E. Rimkutės 2018 m. straipsnyje.

„Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas“

2021 m. pabaigoje visiems vartotojams bus prieinama šio išteklaus testuojamoji versija. Tai pirmą tokio pobūdžio lietuvių kalbos leksinę bazę, kurioje pateiktas kalbos vartosenos aprašas, pagrįstas konkrečiu tekstynu – pirmame poskyryje minėtu mokomuoju tekstynu (jo rašytinės kalbos pateiktyniu) (priemonės vadovė dr. Jolanta Kovalevskaitė).

Leksikone pateikta apie 3700 (apie 3000 vienažodžių ir apie 700 keliažodžių) leksinių vienetų. Tie žodžiai, kurie tekstyne pavartoti daugiau nei 100 kartų, pateikti su išsamia gramatine, semantine ir leksine informacija (tai vadinamieji baziniai žodžiai), prie rečiau pavartotų žodžių ir junginių pateikiama mažiau vartosenos informacijos, bet visada pateikiama pavyzdžių. Aprašant bazinius žodžius, nurodomi su jais susiję dariniai ir pamatiniai žodžiai.

Leksikonas nėra gatavas mokomasis žodynas (plg. „Mokomąjį lietuvių kalbos žodyną“ (Norkaitienė et al. 2010)), bet šią leksinę bazę galima laikyti aktyviojo

tipo mokomojo žodyno prototipu. Rengiant leksikoną, siekta parengti duomenų bazę, kurioje lietuvių kalbos kaip svetimšios dėstytojai, vadovėlių rengėjai ir lietuvių kalbos jau pramokę studentai rastų kuo daugiau informacijos apie žodžio vartoseną – autentišką, būdingą dabartinei lietuvių kalbai ir aktualią kalbos mokymuisi. Pastebėta, kad informacijos apie žodžių vartoseną dažnai pritrūksta kituose lietuvių kalbos žodynuose, todėl leksikonas ir rengtas tekstyno pagrindu – tekstynas yra šaltinis, kuriame nustatyta aprašomųjų žodžių gramatinė bei leksinė aplinka, ji pateikta vartosenos modelių pavidalu.

Vartosenos modeliais atskleidžiamos ir aprašomo žodžio reikšmės. Vadovaudamiesi tekstynų lingvistikos principais, leksikono rengėjai reikšmę suvokia kaip žodį su jo artimiausiu kontekstu: kadangi žodžio reikšmė išryškėja iš jo vartosenos, leksikone pateikiama daug informacijos apie atskiroms reikšmėms būdingą kontekstą. Gali būti kiek neįprasta tai, kad leksikone yra atskirtos žodžių reikšmės, bet nepateikti reikšmių aiškinimai, t. y. apibrėžtys. Turėdami gausios gramatinės ir semantinės informacijos, daug atrinktų reprezentatyvių pavyzdžių leksikono vartotojai patys galės analizuoti, kokios vartosenos ypatybės (gramatinė forma, dažnai kartu vartojami žodžiai – kolokatai) su kokia (-iomis) reikšme (-ėmis) yra susijusios. Ypač pažengusiems vartotojams labai svarbu mokytis vartoti žodžius jiems būdingame kontekste, nes tai padeda plėsti žodyną ir lavinti produkavimo gebėjimus.

Leksikone pateikiama žodžio vartosenos informacija apima duomenis apie: žodžio formą (kaip rašomas, kaip tariamas, kaip kirčiuojamas ir transkribuojamas); žodžio kaitybą (morfologinės formos, kuriomis mokomajame tekstyne vartojamas aprašomas žodis) ir darybą (konkrečios reikšmės vediniai ir dūriniai, kurie yra mokomajame tekstyne); žodžio reikšmę: reikšmė matyti iš vartosenos modelio (-ių), kuriame (-iuose) fiksuojama reikšmės gramatinė (gramatinis junglumas) ir leksinė aplinka (ne rečiau kaip 3 kartus su aprašomuoju žodžiu tekstyne pavartoti žodžiai – kolokatai); konkrečios žodžio reikšmės vartosenos pavyzdžiai, kuriuose atsispindi vartosenos modeliuose užfiksuoti leksiniai ir gramatiniai komponentai (žr. 7–10 paveikslus).

LEKSIKONO STUDIJŲ
MORFOLOGIŠKAI ANOTUOTAS TEKSTAS
METŲ ŽODŽIO IR METŲ POSAKIO RINKINYS
MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

APIE PROJEKTĄ MOKYMOSI PRIEMONĖS PROJEKTO AUTORIAI

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

- Dar praeitą savaitę jis man skambino iš Edinburgo pasakyt, kad negalės dalyvaut konferencijoj.

1.5 modelis:
Kajp tik skambinu jam.

Dariniai: paskambinti, neskambinti
Pamatinis žodis: skambus

2 REIKŠMĖ

2.1 modelis:

[Sub] [SKAMBINTI][Pred+SKAMBINTI] [Obj_ins]

Sub	asmuo	
SKAMBINTI Pred+SKAMBINTI	Pred modalinis+V	SKAMBINTI +SKAMBINTI
Obj_ins	muzikos instrumentas	pianinas

- Visi vaikai namie skambindavo pianinu, motina iš vaikystės mokėjo daug gražių džiukiškų dainų ir dažnai jas dainuodavo.
- Konstantinas (Ciurlionis) jau penkerių metų mokėjo skambinti pianinu, mėgdavo klausytis vargonų.

nuli | Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas

7 pav.

Veiksmazodžio *skambinti* antros reikšmės vartosenos modelis ir jį iliustruojantys pavyzdžiai (kiekviename leksikone pateiktame modelyje yra trys lygmenys, jie žymimi skirtingomis spalvomis (melsvai – gramatinis, gelsvai – semantinis, violetiniu fonu – leksinis lygmuo)); pirmoje eilutėje aprašytas modelį sudarantis subjektas, tai asmuo (kadangi visi su šiuo modeliu susiję rasti kolokatai pavartoti mažiau nei tris kartus, jie modelyje nenurodyti, bet iš toliau pateiktų pavyzdžių galima suprasti, kokie žodžiai vartojami kaip subjektai); antroje eilutėje aprašytas analizuojamas veiksmazodis: matyti, kad jis vartojamas arba vienas kaip predikatas, t. y. tarinys, arba sudaro sudėtinį veiksmazodinį predikatą; trečioje eilutėje nurodyta, kad būtinas trečiasis šio modelio komponentas – įnagininku išreikštas objektas; kadangi gana dažnai šia reikšme *skambinti* vartotas su žodžiu *pianinas*, jis nurodytas modelio lentelės kolokatų stulpelyje).

Leksikono studija.docx x Morfologiškai anotuotas tekstas x Metų žodžio ir Metų posakio rinkinys x Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas x
 kalbu.w7.lt/mokymosi-priemones/leksikonas/ | 100% | +
 Kalbu VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
 APIE PROJEKTĄ MOKYMOSI PRIEMONĖS PROJEKTO AUTORIAI
MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS
SKAMBINTI verb (107)
 Reikšmės Kaiybinės formos Fonetinė informacija
 skambinti/skam̃binti VERB.INF (24)
 skambina/skam̃bina VERB.FIN.PRS.3.IND (21)
 skambinau/skam̃binau VERB.FIN.PST.DFN.1.SG.IND (12)
 skambink/skam̃bink VERB.FIN.2.SG.IMP (12)
 skambino/skam̃bino VERB.FIN.PST.DFN.3.IND (9)
 skambinu/skam̃binu VERB.FIN.PRS.1.SG.IND (9)
 skambinkite/skam̃binkite VERB.FIN.2.PL.IMP (4)
 skambindami/skam̃bindami VERB.~PSD.PL.M (3)
 skambinkit/skam̃binkite VERB.FIN.2.PL.IMP (2)
 skambinate/skam̃binate VERB.FIN.PRS.2.PL.IND (2)
 skambins/skam̃bins VERB.FIN.FUT.3.IND (1)
 skambinote/skam̃binote VERB.FIN.PST.DFN.2.PL.IND (1)
 skambinsiu/skam̃binsiu VERB.FIN.FUT.1.SG.IND (1)
 skambinusi/skam̃binusi VERB.PTCP.PST.DFN.SG.F.~ACT.NOM (1)
 skambinat/skam̃binate VERB.FIN.PRS.2.PL.IND (1)
 skambint/skam̃bint VERB.INF (1)
 skambindavo/skam̃bindavo VERB.FIN.PST.ITER.3.IND (1)
 nul | Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas

8 pav.

Veiksmažodžio *skambinti* kaitybinių formų fragmentas (šis veiksmažodis mokomajame tekstyne pavartotas 107 kartus įvairiomis gramatinėmis formomis, jos pateiktos sukirčiuotos, šalia nurodyta išsami morfolginė informacija ir kiek kartų ta forma pavartotas žodis. Gramatinių formų dažnumas yra svarbi informacija, taip pat padedanti suprasti vartosenos ypatumus, nes, tarkim, kai kurių veiksmažodžių dažniau vartojamos liepiamosios nuosakos formos, kitų – dalyviai ir pan., vadinasi, reikia išmokyti / išmokti tas formas norint tinkamai pavartoti žodį).

The screenshot shows a web browser window with the URL kalbu.w7.lt/mokymosi-priemones/leksikonas/. The page header includes the Kalbu logo and the Vytauto Didžiojo universitetas. The main content area is titled "MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS". Below the title, there are navigation tabs: "Vartosenos modelių paieška", "Kolokatų paieška", "Aplie leksikoną", and "Kaip naudotis". A search bar contains the word "skambinti" and a "Ieškoti" button. Below the search bar, the results for "SKAMBINTI verb (107)" are shown, with tabs for "Reikšmės", "Kaltibinės formos", and "Fonetinė informacija". The "Fonetinė informacija" tab is active, displaying the phonetic transcription "skambinti [ˈskɐmˈbʲɪnˈtʲɪ] ▶". At the bottom of the page, there is a footer with the text "nuli | Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas".

9 pav.

Veiksmažodžio *skambinti* fonetinė informacija (nurodyta sukirčiuota antraštinė forma, pagal tarptautinę fonetinę abėcėlę transkribuota forma; bus galima paklausti antraštinio žodžio įrašo).

Kai kurie veiksmažodžiai pasižymi dideliu junglumu, yra dažnai vartojami, prisijungia daug kolokatų, todėl kartais vartosenos modelis gali būti labai išsamus. Jį perprasti mažiau įgudusiems lietuvių kalbos vartotojams gali būti sudėtinga. Tokiu atveju labai padeda pavyzdžiai, padedantys susidaryti vaizdą apie žodžio vartoseną. Pavyzdžiui, veiksmažodis *tikti* yra gana dažnas žodis (pavartotas 313 kartų), jam aprašyti reikia pateikti daug sintaksinės, semantinės ir leksinės informacijos, jo vartosenai iliustruoti pateikti 46 kruopščiai atrinkti pavyzdžiai iš mokomojo tekstyno. Dalis jų pateikta toliau:

- Raudonas sausas vynas tinka prie tamsios mėsos, grybų, žvėrienos ir žuvies.
 - Sultys tinka gaiviesiems gėrimams ir kitiems maisto produktams dažyti.
 - Gėlės mėgsta skirtingą vandens temperatūrą: gerberoms tinka kambario temperatūros vanduo, alyvoms – šiltesnis...
 - Tau labai tinka raudona spalva.
 - Daugumai moterų tinka mėlyna spalva
 - Šis padažas tinka prie paukštienos patiekalų.
 - Aliejus labai čia tinka, Markai.
 - ... prie alaus tiks kepta duona.
 - Siauram pailgam veidui tinka ilgi banguoti plaukai.
 - Skrybėlė tinka tik prie palto.
 - Gėles tinka dovanoti beveik visada ir visur, tam tikra proga ir be progos.
 - Maltai vištienai ir kalakutienai gardinti tinka švieži ir džiovinti raudonėliai, petražolės, malti baltieji ir juodieji pipirai, saldžioji paprika...
 - Iš užsienio atvykusiam svečiui tinka dovanoti dovanas, susijusias su mūsų šalies kultūra ir papročiais.
 - Likeriai ypač tinka įvairiems kokteiliams.
 - Šiems gėrimams tinka ir dideli puodeliai.
 - Karščiu alsuojančios vasaros dienos mėnesio pradžioje labiausiai tiktų poilsiui...
 - Ši uogienė ypač tinka prie varškės patiekalų ir sūrių.
- <...>

Paminėtina, kad galima ieškoti ir kolokatų. Didžioji jų dalis leksikone nėra išsamiai aprašyti, bet iš pavyzdžių, kuriuose tie kolokatai vartojami, galima susidaryti bendrą vaizdą apie žodžio reikšmę ir vartojimo ypatumus (žr. 10 paveikslą).

10 pav. Kolokato senas paieškos rezultatai (paspaudus ant atitinkamo žodžio, pateikiami modeliai arba pavyzdžiai, kuriuose vartojamas senas).

Taigi leksikono vartotojai gali susidaryti išsamų vaizdą apie žodžio ypatybes iš vartosenos modelių ir (ar) pavyzdžių. Išsamiau apie šį resursą jau parengta ir dar planuojama publikacija, žr. Kovalevskaitė et al. 2020a.

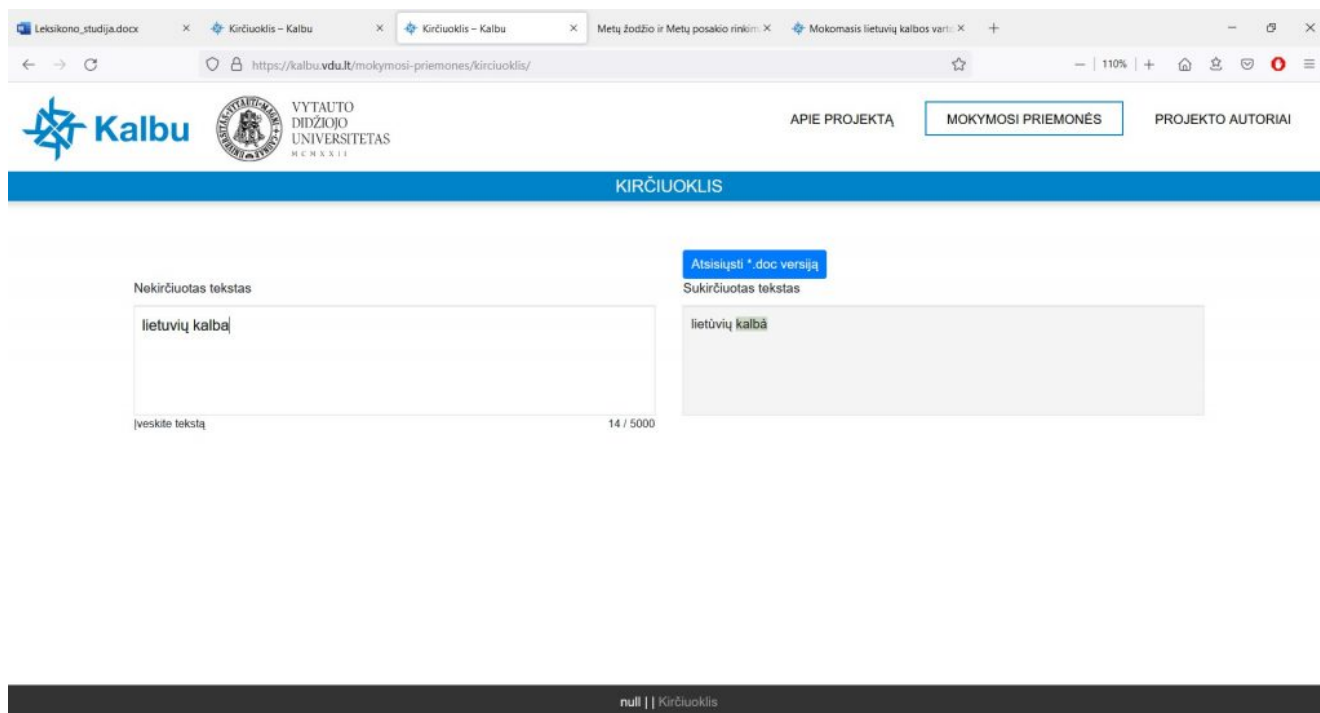
Tarties priemonė

Tarties priemonę (jos vadovė prof. dr. Asta Kazlauskienė; kol kas portale dar neprieinama) sudarys 3 dalys: 1) bendrinės lietuvių kalbos žodynas (apie 150 tūkst. tarptautinės fonetinės abėcėlės rašmenimis (žr. <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/protokoliniai-nutarimai/rekomendacija-del-tarptautines-fonetines-abeceles-pritaikymo-bendrinės-lietuvių-kalbos-garsiniams-vienetams-zymeti>) transkribuotų antraštinių žodžių); 2) tarties žodynas negimtakalbiams (apie 6 tūkst. žodžių (bus pateikiamos pagrindinės formos, kirčio ženklai, kirčiuotės, žodžiai transkribuoti tarptautinės fonetinės abėcėlės simboliais, įgarsinti)); 3) transkribuoklis – programa, su kuria vartotojai galės patys susitranskribuoti įvairias žodžio formas ir tekstą.

Automatinio kirčiavimo programa „Kirčiuoklis“

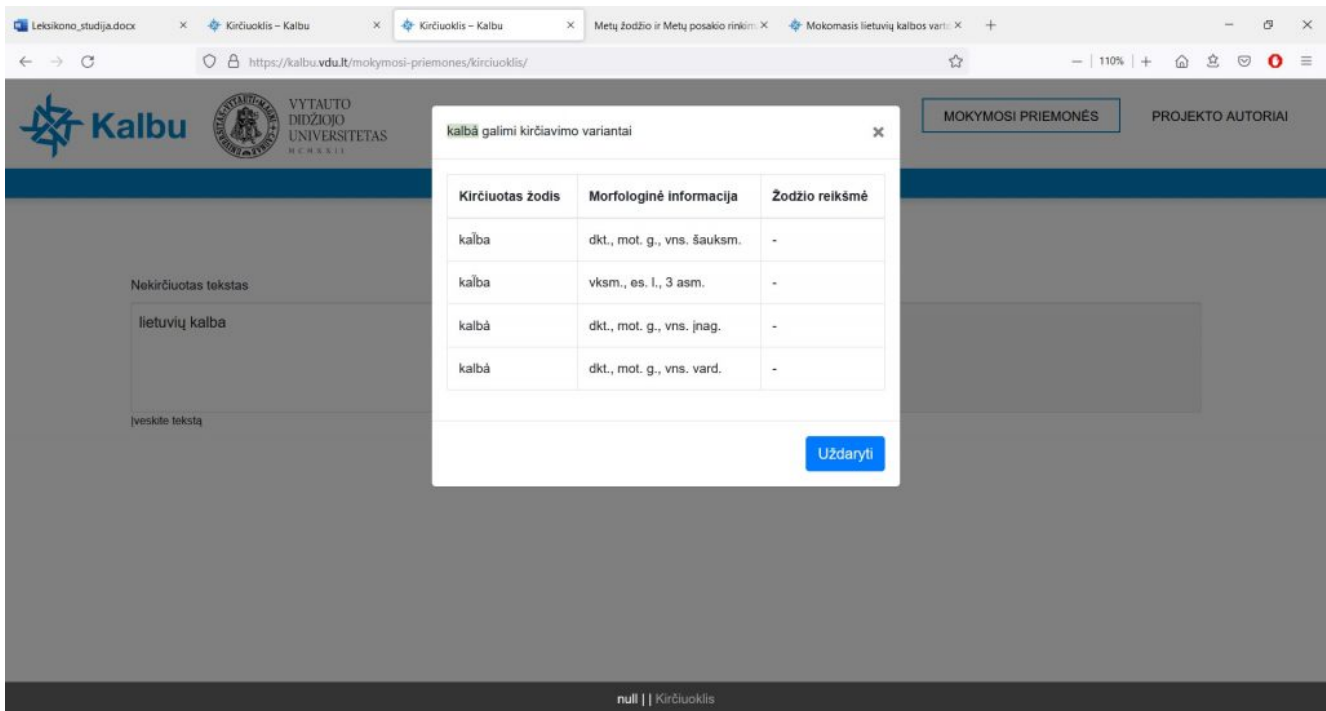
Šios programos rengimui vadovavo taip pat prof. dr. Asta Kazlauskienė. Tai automatinė programa, galinti sukirčiuoti iki 5000 simbolių. Tekstą galima iš karto rašyti langelyje kairėje (žr. 11 paveikslą) arba galima įkelti norimą teksto

ištrauką. Didelis „Kirčiuoklio“ privalumas tas, kad sukirčiuoti žodžiai gaunami po kelių sekundžių.

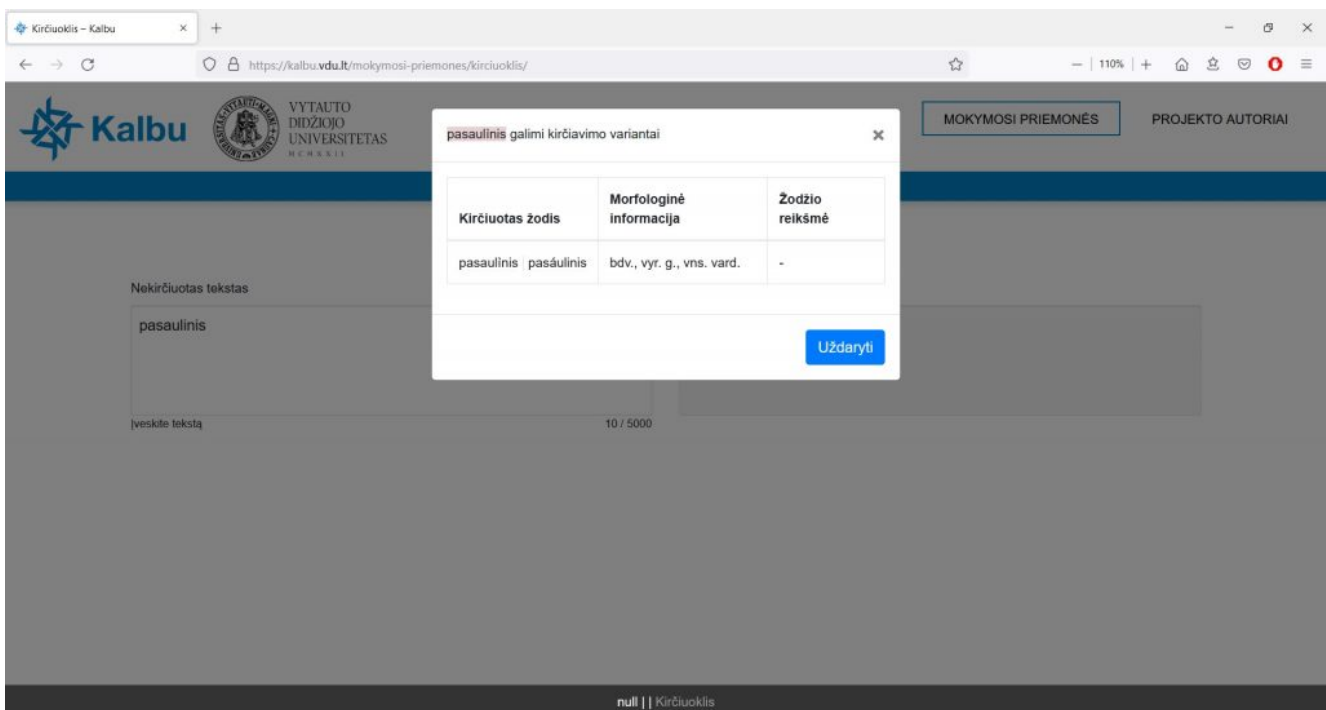
11 pav. Automatiškai sukirčiuotas žodžių junginys lietuvių kalba

Lietuvių kalboje gana dažnos tokios situacijos, kai ta pati žodžio forma gali būti įvairiai traktuojama. Pavyzdžiui, teoriškai junginyje *lietuvių kalba* forma *kalba* gali būti ne tik daiktavardis (jei daiktavardis, tai gali būti arba vienaskaitos vardininkas, arba vienaskaitos įnagininkas, arba vienaskaitos šauksmininkas), bet ir veiksmažodžio *kalbėti* tiesioginės nuosakos esamojo laiko trečiasis asmuo. Tokius morfologiškai daugiareikšmius žodžius „Kirčiuoklis“ pažymi žalsvu fonu (žr. 11 paveikslą). Paspaudus ant tokio žodžio, pateikiamos visos galimos formos (žr. 12 paveikslą) – tada programos naudotojas pats pasirenka tinkamą kirčiavimo variantą.

12 pav.

Į „Kirčiuoklį“ įtraukti beveik visi šiuo metu „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijose teikiami kirčiavimo variantai. Taigi jei norėsite sukirčiuoti žodį, turintį kelis kirčiavimo variantus, jis bus pažymėtas rausvu fonu, o paspaudus ant to žodžio (žr. 13 paveikslą), bus pateikti du ar daugiau kirčiavimo variantų, atskirtų statmenu brūkšniu.

13 pav. Dvejopai kirčiuojamo žodžio pasaulinis variantai

Taigi visų portalu <https://kalbu.vdu.lt> rengėjų vardu kviečiu naudotis naujais elektroniniais lietuvių kalbos ištekliais, sekti informaciją, kada bus prieinamos ir kitos šiame straipsnyje pristatytos priemonės.

Literatūra

Boizou L., Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2020: Lithuanian Pedagogic Corpus: Correlations between Linguistic Features and Text Complexity. Proceedings of the Ninth Conference Human Language Technologies - The Baltic Perspective. A. Utkā, J. Vaičėnonienė, J. Kovalevskaitė, D. Kalinauskaitė (Eds.). *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. IOS Press, 233-240, 10.3233/FAIA200628.

Grigonytė G., Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2018: Linguistically-Motivated Automatic Classification of Lithuanian Texts for Didactic Purposes. *Proceedings of the Eighth International Conference Baltic HLT 2018*. K. Muischnek, K. Müürisep (Eds.). *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 307. Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 38-46, <http://ebooks.iospress.nl/volumearticle/50302>.

Kovalevskaitė J., Bielinskienė A., Boizou L., Jancaitė L., Rimkutė E. 2020a: The First Corpus-driven Lexical Database of Lithuanian as L2. Proceedings of the Ninth Conference Human Language Technologies - The Baltic Perspective. A. Utkā, J. Vaičėnonienė, J. Kovalevskaitė, D. Kalinauskaitė (Eds.). *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. IOS Press, 245-252, 10.3233/FAIA200630.

Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2020b: Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas: naujas išteklius lietuvių kalbos besimokantiejiems. *Darnioji daugiakalbystė* 17, 201-233, <https://doi.org/10.2478/sm-2020-0019>.

Norkaitienė M., Šepetytė R., Šimėnaitė Z. 2010: *Mokomasis lietuvių kalbos žodynas* (antras pataisytas leidimas). Vilnius: Baltos lankos.

Rimkutė E. 2018: VDU rengiamas portalas, <https://balt nexus.lt/news/727/32/VDU-RENGIAMAS-PORTALAS>.

Ruzaitė J., Dereškevičiūtė S., Kavaliauskaitė-Vilkinienė V., Krivickaitė-Leišienė E. 2020: Error Tagging in the Lithuanian Learner Corpus. Proceedings of the Ninth

Conference Human Language Technologies - The Baltic Perspective. A. Utkā, J. Vaičėnonienė, J. Kovalevskaitė, D. Kalinauskaitė (eds.). *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. IOS Press, 253-260, doi:10.3233/FAIA200631.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.

[1] Straipsnio autorė nuoširdžiai dėkoja visų priemonių vadovams, suteikusiems reikalingos informacijos.